

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби
Кафедра регіональної політики**

В.С. Колтун, В.В. Юзефович

**УПРАВЛІННЯ РІЗНОМАНІТТЯМ У ПРОЦЕСАХ РОЗВИТКУ
ТЕРИТОРІЙ**

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

**для здобувачів спеціальності
D4 «Публічне управління та адміністрування»
галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право»
Ступінь вищої освіти «Магістр»
Освітньо-наукова програма
«Постконфліктне врядування»
(денна форма)**

КИЇВ – 2025

*Схвалено Вченою радою
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол №3 від 17.10.2025р.)*

Управління різноманіттям у процесах розвитку територій: навчально-методичний комплекс для здобувачів спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування», ступінь вищої освіти «Магістр», освітньо-наукова програма «Постконфліктне врядування», денна форма навчання / В.С. Колтун, В.В. Юзефович. Київ, 2025. 28 с.

Навчально-методичний комплекс для вивчення дисципліни «Управління різноманіттям у процесах розвитку територій» складається з навчально-тематичного плану дисципліни, програми курсу, планів лекцій, завдань для практичних занять та самостійної роботи студентів, критеріїв оцінювання знань, завдань для підсумкового контролю знань та списку рекомендованої літератури.

Для здобувачів Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування», денна форма навчання, освітньо-наукова програма «Постконфліктне врядування».

© В.С. Колтун, В.В. Юзефович, 2025

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗМІСТ

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
ВСТУП	5
1. Мета дисципліни	5
2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни	5
3. Анотація навчальної дисципліни	6
4. Завдання (навчальні цілі):	6
5. Результати навчання за дисципліною	7
6. Співвідношення результатів навчання із дисципліни з програмними результатами навчання	9
7. Схема формування оцінки	10
8. Структура навчальної дисципліни	11
9. Програма курсу	12
10. Плани лекцій	14
.	
11. Плани і завдання практичних занять	15
.	
12. Самостійна робота студентів	20
.	
13. Контрольні запитання та завдання	22
13.1. Контрольні запитання	22
13.2. Завдання контрольної підсумкової роботи	23
14. Терміни	24
.	
15. Список рекомендованої літератури	25
.	
15.1. Основна література	25
15.2. Додаткова література	25
15.3. Законодавчі та нормативні акти	26
15.4. Електронні ресурси	27

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Галузь знань	D «Бізнес, адміністрування та право»
Спеціальність	D4 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-наукова програма	Постконфліктне врядування
Ступінь вищої освіти	Магістр
Курс	2
Семестр	1
Кількість кредитів ECTS	3
Кількість годин	90
Кількість розділів	1
Характер дисципліни	Обов'язкова
Лекції (год.)	16
Семінарські заняття (год.)	14
Самостійна робота	60
Вид підсумкового контролю	Залік

ВСТУП

Трансформаційні процеси суспільного розвитку висувають відповідні вимоги до державного управління та місцевого самоврядування. Країна потребує нових управлінських кадрів, здатних працювати на досягнення результатів, застосовувати європейські стандарти та виробляти рішення в умовах змін, з урахуванням всіх різноманітних аспектів розвитку територій.

Сьогодні наша країна потребує кадрового потенціалу з високою кваліфікованістю, компетентністю, ініціативністю та гнучкістю, спроможного оперативно вирішувати проблеми, що виникають на територіях різного рівня. Доцільність вивчення дисципліни «Управління різноманіттям у процесах розвитку територій» визначена вимогами часу, викликами та загрозами в умовах повоєнного відновлення територій та їх багатофункціонального розвитку.

Навчально-методичний комплекс дисципліни «Управління різноманіттям у процесах розвитку територій» розроблено для здобувачів спеціальності D4 «Публічне управління та адміністрування», ступінь вищої освіти «Магістр», освітньо-наукової програми «Постконфліктне врядування», денної форми навчання.

НМК з дисципліни «Управління різноманіттям у процесах розвитку територій» містить методичні розробки щодо викладу основного теоретичного матеріалу, підготовки до семінарських занять, самостійної роботи, індивідуальної творчої роботи, рекомендований перелік питань для підготовки до контролю знань, а також списки основних наукових термінів з дисципліни, основної та додаткової літератури.

Мета навчальної дисципліни «Управління різноманіттям у процесах розвитку територій»

Мета навчальної дисципліни «Управління різноманіттям у процесах розвитку територій» полягає у засвоєнні студентами знань щодо теоретичних засад управління різноманіттям на деокупованих територіях; основ етнонаціональної політики; змісту понять «дискримінація» та «толерантність»; принципів формування та реалізації політики управління різноманіттям на державному та регіональному і місцевому рівнях у процесах реінтеграції; набуття практичних навичок застосування отриманих знань для розв'язування складних задач та вирішення практичних проблем у публічному управлінні та адмініструванні.

Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. *Знати:* основні засади державної політики та багаторівневого врядування; основ адміністративного менеджменту; територіальної організації влади в Україні, основи нормативно-правового забезпечення

діяльності органів публічної влади; специфіку організації діяльності в системі місцевого самоврядування.

2. *Вміти* використовувати аналітичні й статистичні методи обробки інформації щодо соціально-економічного розвитку територіальних утворень, показників діяльності органів публічної влади, працювати з національними і міжнародними базами даних.

3. *Володіти* навичками аналізу, синтезу, обробки та візуалізації статистичних, соціологічних та інших даних, роботи з нормативно-правовою базою, оформлення й представлення даних за допомогою програм пакету Microsoft Office (Excel, Word, Power Point та ін.).

Анотація навчальної дисципліни:

Розкриваються теоретико-методологічні основи управління різноманіттям. Розглядаються особливості нормативно-правового забезпечення етнонаціональної політики. Аналізуються міжнародні підходи до тлумачення понять «дискримінація» та «толерантність». Розглядаються характеристики застосування інструментів ефективної комунікації у контексті управління різноманіттям. Вивчається інструментарій фасилітації, медіації, переговорів. Аналізуються повноваження місцевих органів публічного управління в контексті забезпечення доброго врядування в аспекті управління різноманіттям у постконфліктний період.

4. Завдання (навчальні цілі):

Згідно вимог Стандарту вищої освіти за спеціальністю D4 «Публічне управління та адміністрування» для другого (магістерського) рівня вищої освіти дисципліна «Управління різноманіттям у процесах розвитку територій» забезпечує набуття здобувачами освіти наступних компетентностей:

Назва компетентності	Код компетентності
<i>Загальні компетентності</i>	
Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу	ЗК1
Здатність працювати в команді, мотивувати людей та рухатися до спільної мети, бути лідером, діяти соціально відповідально та свідомо.	ЗК2
Здатність удосконалювати й розвивати професійний, інтелектуальний і культурний рівні	ЗК4

Назва компетентності	Код компетентності
Здатність генерувати нові ідеї (креативність)	ЗК7
Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.	ЗК8
Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).	ЗК9
<i>Фахові компетентності</i>	
Здатність налагоджувати соціальну взаємодію, співробітництво, попереджати та розв'язувати конфлікти, що пов'язані з урядуванням на повоєнних територіях.	ФК 1
Здатність представляти органи публічного управління у відносинах з іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності, громадянами та налагоджувати ефективні комунікації з ними.	ФК 5
Здатність здійснювати професійну діяльність з урахуванням потреб забезпечення національної безпеки України.	ФК 6
Здатність здійснювати наукову та дослідницьку діяльність у сфері публічного управління та адміністрування.	ФК 9
Здатність приймати обґрунтовані управлінські рішення з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції.	ФК 10

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. Знати; 2. Вміти; 3. Комунікація; 4. Автономність та відповідальність)		Форми та методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	Знати теоретико-методологічні та організаційно правові основи управління різноманітним в Україні	Лекція, практичні заняття, самостійна робота	Контрольні роботи, опитування, самостійні завдання,	8

Результат навчання (1. Знати; 2. Вміти; 3. Комунікація; 4. Автономність та відповідальність)		Форми та методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.2	Знати методи, моделі, механізми та інструменти управління соціальною згуртованістю у постконфліктний період	<i>Лекція, практичні заняття, самостійна робота</i>	<i>аналітичне завдання, презентації, іспит</i>	12
2.1	Вміти організовувати процес підготовки управлінських рішень щодо забезпечення протидії дискримінації з урахуванням комплексного характеру реінтеграційних процесів.	<i>Лекція, практичні заняття, самостійна робота</i>	<i>Контрольні роботи, опитування, самостійні завдання, аналітичне завдання, презентації, іспит</i>	9
2.2	Вміти аналізувати стан і проблеми управління розвитком територій, визначати пріоритетні напрями публічного управління деокупованими територіями в аспекті етнополітики.	<i>Лекція, практичні заняття, самостійна робота</i>		9
2.3	Вміти розробляти практичні рекомендації місцевим органам влади щодо формування та реалізації ефективної місцевої політики щодо управління різноманіттям	<i>Лекція, практичні заняття, самостійна робота</i>		12
3.1	Здатність вести дискусію, аргументовано обґрунтовувати власні думки щодо специфіки реалізації українського та міжнародного законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.	<i>Лекція, практичні заняття, самостійна робота</i>	<i>Презентація, дискусія, опитування</i>	10

Результат навчання (1. Знати; 2. Вміти; 3. Комунікація; 4. Автономність та відповідальність)		Форми та методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
3.2.	Здатність презентувати результати аналітичного дослідження щодо забезпечення управління різноманіттям на деокупованих територіях	Лекція, практичні заняття, самостійна робота		10
	автономність та відповідальність: продемонструвати розуміння особистої відповідальності за професійні та/або управлінські рішення чи надані пропозиції/рекомендації, які можуть впливати на управління різноманіттям, зокрема під час			
4.1.	Обґрунтування пріоритетних проблем системи публічного управління розвитком територій у постконфліктний період з урахуванням засад управління різноманіттям	Індивідуальна самостійна робота, практичні заняття	Індивідуальне аналітичне завдання, презентація, самостійні завдання, контрольні роботи, іспит	10
4.2	Вибору та обґрунтування методів, моделей, механізмів та інструментів ефективної комунікації та управління різноманіттям	Індивідуальна самостійна робота, практичні заняття		10
4.3	Дослідження практичних аспектів запровадження інструментарію мейнстрімінгу різноманіття	Індивідуальна самостійна робота, практичні заняття		10

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Програмні результати навчання	Результати навчання дисциплін									
	1.1	1.2	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	4.1	4.2	4.3

Програмні результати навчання	Результати навчання дисциплін									
	1.1	1.2	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	4.1	4.2	4.3
ПРН 1. Знати теоретичні та прикладні засади вироблення й аналізу публічної політики, у т.ч. у сфері урядування на повоєнних територіях, основ та технологій прийняття управлінських рішень.	+			+		+		+		
ПРН 2. Розв'язувати складні задачі розвитку публічного управління та адміністрування в цілому, враховуючи вимоги законодавства, виявляти правові колізії та проблеми, розробляти проекти нормативно-правових актів для їх усунення.	+		+	+	+				+	+
ПРН 3. Знати основні засади національної безпеки та уміти попереджати й нейтралізувати виклики і загрози національним інтересам України в межах своєї професійної компетенції.			+	+	+				+	+
ПРН 4. Використовувати сучасні статистичні методи, моделі, цифрові технології, спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язання складних задач, що виникають у процесах урядування на повоєнних територіях.	+				+				+	+
ПРН 5. Визначати пріоритетні напрями впровадження електронного урядування	+		+	+	+				+	+

Програмні результати навчання	Результати навчання дисциплін									
	1.1	1.2	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	4.1	4.2	4.3
та розвитку електронної демократії.										
ПРН 6. Здійснювати ефективне управління інноваціями, ресурсами, ризиками, проєктами, змінами, якістю, застосовувати сучасні моделі, підходи та технології, міжнародний досвід при проєктуванні та реорганізації управлінських та загально-організаційних структур на повоєнних територіях.	+			+	+				+	+
ПРН 7. Уміти розробляти національні/регіональні програмні документи щодо розвитку територій, використовуючи системний аналіз і комплексний підхід, а також методи командної роботи.	+					+	+	+	+	+
ПРН 8. Уміти здійснювати ефективну комунікацію, аргументувати свою позицію, використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології у сфері публічного управління та адміністрування на засадах соціальної відповідальності, правових та етичних норм.	+					+	+	+	+	+
ПРН 10. Представляти органи публічного управління та адміністрування й інші організації публічної	+		+							+

Програмні результати навчання	Результати навчання дисциплін									
	1.1	1.2	2.1	2.2	2.3	3.1	3.2	4.1	4.2	4.3
сфери та презентувати для фахівців і широкого загалу результати їх діяльності.										
ПРН 11. Розробляти обґрунтовані управлінські рішення, необхідні для урядування на повоєнних територіях з урахуванням питань європейської та євроатлантичної інтеграції, враховувати цілі, наявні законодавчі, часові та ресурсні обмеження, оцінювати політичні, соціальні, економічні та екологічні наслідки варіантів рішень для конкретної території та держави в цілому.	+		+						+	+
ПРН 12. Планувати і здійснювати наукові та прикладні дослідження у сфері публічного управління та адміністрування, включаючи аналіз проблематики, постановку цілей і завдань, вибір та використання теоретичних та емпіричних методів дослідження, аналіз його результатів, формулювання обґрунтованих висновків.	+		+	+	+				+	+

7. Схема формування оцінок

7.1 Форми оцінювання студентів:

Контроль знань здійснюється за системою ECTS, яка передбачає дворівневе оцінювання засвоєного матеріалу, зокрема *оцінювання теоретичної*

підготовки – результати навчання (знання 1.1 – 1.3), що складає 25 % від загальної оцінки за семестр та *оцінювання практичної підготовки* – результати навчання (вміння 2.1 – 2.3; комунікація 3.1 – 3.2; автономія 4.1 – 4.4), що складає 75 % загальної оцінки за семестр.

– *семестрове оцінювання (MAX – 80 балів / MIN – 48 балів):*

1. Виконання практичних занять - мах. 35 балів / мін. 21 бали .
2. Контрольна робота – мах. 20 балів / мін. 12 бали
3. Самостійна робота – мах. 5 балів / мін. 3 бали
4. Індивідуальна аналітична робота - мах. 20 балів / мін. 12 балів.

Перескладання семестрового контролю з метою покращення позитивної оцінки не допускається.

– *підсумкове оцінювання*

Підсумковий контроль здійснюється у формі письмової контрольної роботи, яка оцінюється максимум у 20 балів та проводиться на одному з останніх практичних занять з дисципліни. Підсумкова оцінка з дисципліни студенту виставляється за результатами роботи протягом семестру як сума балів, отриманих впродовж навчального семестру, включаючи бали, отримані за виконання самостійної роботи та підсумкової контрольної роботи.

Залік виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру.

	Семестрова кількість балів	Підсумкова контрольна робота	Підсумкова оцінка
Мінімум	48	12	60
Максимум	80	20	100

7.2 Організація оцінювання:

Семестрове оцінювання таких видів робіт, як: дискусії, опитування, розв’язування задач, тестування, контрольні роботи здійснюються під час занять, які відбуваються за розкладом.

Самостійна робота студента полягає в систематичному опрацюванні нормативно – законодавчих актів та звітів про оцінку рівня нормативно-правового забезпечення форм місцевої демократії в Україні. Засвоєний матеріал підлягає перевірці на кожному практичному занятті у формі усного опитування. Крім того, результати самостійного опрацювання матеріалу перевіряються у вигляді коротких письмових робіт, кожна з яких оцінюється максимум у 5 балів.

Відпрацювання пропущених занять здійснюється шляхом виконання студентом додаткових завдань з дисципліни.

* У випадку виникнення додаткових питань та складних ситуацій під час навчального процесу, їх вирішення здійснюється з посиланням на засади Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.

7.3 Шкала відповідності оцінок

Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

8. Тематичний план занять

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ теми	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота
1	Тема 1. Управління різноманіттям: Різнорманіття та Ідентичність, Соціальна згуртованість.	2	2	8
2	Тема 2. Етнічне різноманіття. Етнонаціональна політика.	2	2	8
3	Тема 3. Українське та міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.	2	2	8
4	Тема 4. Стереотип. Упередження. Вплив на процеси ухвалення рішень	2	2	8
5	Тема 5. Дискримінація та Толерантність.	2	2	8
6	Тема 6. Ефективна комунікація та управління різноманіттям. Фасилітація, медіація, переговори.	2	2	8
7	Тема 7. Добре врядування. Повноваження МОПУ. Участь в ухваленні рішень органів влади.	2	1	6
8.	Тема 8. Інструменти мейнстрімінгу різноманіття	2	1	6
	Всього	16	14	60

Загальний обсяг – 90 год., в тому числі:

- лекції – 16 год.;
- практичні заняття – 14 год.;
- самостійна робота – 60 год.

9. Програма курсу

Тема 1. Управління різноманіттям: різноманіття та ідентичність, соціальна згуртованість.

Поняття «управління різноманіттям». Концепція управління різноманіттям у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування. Основні концептуальні підходи до управління різноманіттям. Уявлення про позитивний ресурс різноманітності для розвитку соціальної згуртованості, інклюзивності суспільства. Різноманіття як процес і важливий ресурс для розвитку суспільства й організацій. Залучення різних груп меншин (національних меншин, жінок із національних меншин) до процесу ухвалення рішень, формування політики; Уявлення про динамічність процесів етнокультурного розвитку. Гнучкість реагування на виклики. Визначення термінів «ідентичність» і «різноманіття», «соціальна згуртованість». Види різноманіття та ідентичності.

Тема 2. Етнічне різноманіття. Етнонаціональна політика.

Етнічне різноманіття. Визначення понять «національні меншини», «корінні народи», «українська політична нація». Розвиток та визначення понять «інтеграція», «асиміляція», «інклюзія». Права меншин. Етнонаціональна політика., Механізми та напрями етнонаціональної політики. Проблеми етнонаціональної політики та шляхи їх вирішення. Міжнародний досвід етнонаціональної політики.

Тема 3. Українське та міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.

Права і повноваження національних меншин. Загальні (основні) права національних меншин. Спеціальні (особливі компенсаційні) права національних меншин. Загальна декларація прав людини, затверджена та проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Рамкова конвенція про захист національних меншин, підписана державами — членами Ради Європи 1 лютого 1995 року. Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту (ВКНМ ОБСЄ, жовтень 1996 р.) . Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин (ВКНМ ОБСЄ, лютий 1998 р.). Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті

(ВКНМ ОБСЄ, вересень 1999 р.). Больцанські / Боценські рекомендації щодо національних меншин у міждержавних відносинах (ВКНМ ОБСЄ, червень 2008 р.) Люблянські рекомендації щодо інтеграції різноманітних суспільств (ВКНМ ОБСЄ, листопад 2012 р.). Грацькі рекомендації щодо доступу до правосуддя та національних меншин (ВКНМ ОБСЄ, листопад 2017 р.). Закон України «Про національні меншини в Україні».

Тема 4. Стереотип. Упередження. Вплив на процеси ухвалення рішень

Стереотипи, упереджене ставлення. Причини появи та вплив стереотипів на суспільні відносини. Роль державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, як провайдерів послуг для населення. Явище стереотипів у процесах здійснення політики й ухвалення рішень. Відмінність стереотипу від упередженого ставлення. Причини виникнення та вплив стереотипів на суспільні відносини. Види стереотипів. Негативні стереотипи. Роль державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування у можливості нейтралізації негативних стереотипів.

Тема 5. Дискримінація та толерантність.

Поняття «дискримінація». Види та форми дискримінації. Толерантність як інструмент запобігання дискримінаційним проявам. Законодавчі аспекти й заходи з протидії дискримінації, заходи посиленої підтримки. Шляхи протидії дискримінаційним проявам у контексті управління різноманіттям у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Тема 6. Ефективна комунікація та управління різноманіттям. Фасилітація, медіація, переговори.

Ефективна комунікація. Належна, дієва комунікація. Комунікація в сфері управління різноманіттям. Ефективна комунікація у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування. Види комунікації. Внутрішня комунікація. Зовнішня комунікація. Бар'єри в комунікації. Поведінка, що сприяє комунікації. Структура комунікативних технік. Комунікативні навички, їх формування та реалізація. Фасилітація, медіація, переговори.

Тема 7. Добре врядування. Повноваження МОПУ. Участь в ухваленні рішень органів влади.

Застосування методів демократії участі в діяльності з питань національних меншин. Добре врядування. Досвід у сфері управління різноманіттям щодо врядування територій та громад. Ініціативи щодо інтеграції, дотримання прав національних меншин. Повноваження МОПУ.

Механізми участі у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування. Інструменти впливу на процес ухвалення рішень органів влади.

Тема 8. Інструменти мейнстрімінгу різноманіття

Поняття «мейнстрімінг різноманіття». Інструменти мейнстрімінгу різноманіття. Застосування підходів мейнстрімінгу різноманіття. Впровадження політики рівності в діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування. Пріоритезація різноманіття. Стратегія впровадження політики рівності. Урахування явища пріоритезації різноманіття в роботі з різними стейкхолдерами. Процес цілковитої інклюзії, участь усіх зацікавлених сторін у безпечному, відкритому та різноманітному середовищі. Потреби персоналу, стейкхолдерів, громади. Антидискримінаційні заходи. Застосування індивідуального підходу. Корінні причини нерівності. Консультації з різними стейкхолдерами. Політика мейнстрімінгу різноманіття у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.

10. Плани лекцій

Тема 1. Управління різноманіттям: різноманіття та ідентичність, соціальна згуртованість.

1. Поняття «управління різноманіттям».
2. Основні концептуальні підходи до управління різноманіттям.
3. Різноманіття як процес і важливий ресурс для розвитку суспільства й організацій.
4. Визначення термінів «ідентичність» і «різноманіття», «соціальна згуртованість».
5. Види різноманіття та ідентичності.

Тема 2. Етнічне різноманіття. Етнонаціональна політика.

1. Етнічне різноманіття.
2. Визначення понять «національні меншини», «корінні народи», «українська політична нація».
3. Права меншин.
4. Етнонаціональна політика., Механізми та напрями етнонаціональної політики.
5. Міжнародний досвід етнонаціональної політики.

Тема 3. Українське та міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.

1. Права і повноваження національних меншин.
2. Загальні (основні) права національних меншин.
3. Спеціальні (особливі компенсаційні) права національних меншин.
4. Українське законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.
5. Міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.

Тема 4. Стереотип. Упередження. Вплив на процеси ухвалення рішень

1. Стереотипи, упереджене ставлення.
2. Причини появи та вплив стереотипів на суспільні відносини.
3. Явище стереотипів у процесах здійснення політики й ухвалення рішень.
4. Відмінність стереотипу від упередженого ставлення.
5. Види стереотипів. Негативні стереотипи.

Тема 5. Дискримінація та толерантність.

1. Поняття «дискримінація».
2. Види та форми дискримінації.
3. Толерантність як інструмент запобігання дискримінаційним проявам.
4. Законодавчі аспекти й заходи з протидії дискримінації
5. Шляхи протидії дискримінаційним проявам.

Тема 6. Ефективна комунікація та управління різноманіттям. Фасилітація, медіація, переговори.

1. Ефективна комунікація.
2. Комунікація в сфері управління різноманіттям.
3. Види комунікації.
4. Бар'єри в комунікації.
5. Фасилітація, медіація, переговори.

Тема 7. Добре врядування. Повноваження МОПУ. Участь в ухваленні рішень органів влади.

1. Добре врядування.
2. Застосування методів демократії участі в діяльності з питань національних меншин.
3. Участь в ухваленні рішень органів влади.

4. Повноваження МОПУ.
5. Інструменти впливу на процес ухвалення рішень органів влади.

Тема 8. Інструменти мейнстрімінгу різноманіття

1. Поняття «мейнстрімінг різноманіття».
2. Інструменти мейнстрімінгу різноманіття.
3. Застосування підходів мейнстрімінгу різноманіття.
4. Пріоритезація різноманіття.
5. Антидискримінаційні заходи.

11. Плани і завдання практичних занять

Практичне заняття 1

Управління різноманіттям: різноманіття та ідентичність, соціальна згуртованість.

План

1. Концепція управління різноманіттям
2. Основні концептуальні підходи до управління різноманіттям.
3. Різноманіття як процес і важливий ресурс для розвитку суспільства й організацій.
3. Гнучкість реагування на виклики.

Мета: формування знань про різноманіття, ідентичність, соціальну згуртованість та розвиток умінь управління різноманіттям.

Завдання:

- Охарактеризуйте концепцію управління різноманіттям у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.
- Визначте складові позитивного ресурсу різноманітності для розвитку соціальної згуртованості, інклюзивності суспільства.
- Проаналізуйте напрями залучення різних груп меншин (національних меншин, жінок із національних меншин тощо) до процесу ухвалення рішень, формування політики.

Запитання для обговорення та контролю знань:

- Гнучкість реагування на виклики.
- Визначення термінів «ідентичність» і «різноманіття»
- Аналіз процесу соціальної згуртованості.
- Види різноманіття та ідентичності.

Рекомендована література: 4, 5, 6, 9, 11, 16.

Практичне заняття 2

Етнічне різноманіття. Етнонаціональна політика.

План

1. Визначення сутності етнічного різноманіття.
2. Розвиток та визначення понять «інтеграція», «асиміляція», «інклюзія».
3. Права меншин.
4. Міжнародний досвід етнонаціональної політики.

Мета: формування знань про етнічне різноманіття та розвиток умінь формування напрямів етнонаціональної політики.

Завдання:

- Зробіть аналіз етнонаціональної політики та її складових.
- Визначте механізми та напрями етнонаціональної політики.
- Вкажіть проблеми етнонаціональної політики та шляхи їх вирішення.

Запитання для обговорення та контролю знань:

- Визначення понять «національні меншини», «корінні народи», «українська політична нація».
- Розвиток та визначення понять «інтеграція», «асиміляція», «інклюзія».

Рекомендована література: 1, 2, 3, 4, 7, 8, 15, 17, 18, 20, 21.

Практичне заняття 3

Українське та міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.

План

1. Загальна декларація прав людини, затверджена та проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року.
2. Рамкова конвенція про захист національних меншин, підписана державами - членами Ради Європи 1 лютого 1995 року.
3. Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту (ВКНМ ОБСЄ, жовтень 1996 р.) .
4. Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин (ВКНМ ОБСЄ, лютий 1998 р.).
5. Міжнародне законодавство 21 сторіччя.
6. Про національні меншини (спільноти) України

Мета: формування знань про українське та міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин та розвиток умінь

використовувати українське та міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин..

Завдання:

- Охарактеризуйте міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин
- Проаналізуйте українське законодавства щодо прав і повноважень національних меншин
- Визначте вплив законодавства щодо прав і повноважень національних меншин у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.
- Проаналізуйте напрями удосконалення чинного законодавства для формування ефективної політики щодо національних меншин.

Запитання для обговорення та контролю знань:

- Права і повноваження національних меншин в чинному законодавстві.
- Загальні (основні) права національних меншин.
- Спеціальні (особливі компенсаційні) права національних меншин.
- Напрями імплементації міжнародного законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.

Рекомендована література: 3, 19, 23, 25, 30, 37-50.

Практичне заняття 4

Стереотип. Упередження. Вплив на процеси ухвалення рішень

План

1. Причини появи та вплив стереотипів на суспільні відносини.
2. Роль державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування. як провайдерів зменшення впливу стереотипів.
3. Явище стереотипів у процесах здійснення політики й ухвалення рішень.
4. Роль державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування у можливості нейтралізації негативних стереотипів.

Мета: формування знань про стереотипи та упередження та розвиток умінь ухвалення рішень з розумінням впливу стереотипів та упереджень.

Завдання 1.

- Охарактеризуйте причини появи стереотипів
- Проаналізуйте роль державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування. як провайдерів зменшення впливу стереотипів

- Визначте вплив стереотипів та упередженого ставлення на процеси ухвалення рішень.
- Проаналізуйте напрями та можливості нейтралізації негативних стереотипів.

Запитання для контролю знань:

- Відмінність стереотипу від упередженого ставлення
- Роль державних службовців як провайдерів зменшення впливу стереотипів
- Роль посадових осіб органів місцевого самоврядування. як провайдерів зменшення впливу стереотипів

Рекомендована література: 4, 9, 14, 16.

Практичне заняття 5
Дискримінація та толерантність.

План

1. Поняття «дискримінація». Види та форми дискримінації.
2. Толерантність як інструмент запобігання дискримінаційним проявам.
3. Заходи посиленої підтримки.
4. Інструменти протидії дискримінаційним проявам.

Мета: формування уявлення про дискримінацію та толерантність та розвиток умінь запобігати дискримінації.

Завдання 1.

- Охарактеризуйте види та форми дискримінації
- Визначте вплив толерантності як інструменту запобігання дискримінаційним проявам
- Проаналізуйте роль державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування. як провайдерів толерантного ставлення
- Проаналізуйте напрями та інструменти протидії дискримінаційним проявам.

Запитання для контролю знань:

- Поняття «дискримінація».
- Види та форми дискримінації.
- Толерантність як інструмент запобігання дискримінаційним проявам.

Рекомендована література: 1, 4, 5, 6, 14, 22, 23, 29.

Практичне заняття 6
Ефективна комунікація та управління різноманіттям. Фасилітація, медіація, переговори.

План

1. Комунікація в сфері управління різноманіттям.
2. Ефективна комунікація у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.
3. Поведінка, що сприяє комунікації.
4. Структура комунікативних технік.

Мета: формування знань про ефективну комунікацію, фасилітацію, медіацію, переговори та розвиток умінь ефективної комунікації.

Завдання 1.

- Охарактеризуйте поведінку, що сприяє комунікації.
- Визначте структуру комунікативних технік.
- Проаналізуйте ефективні комунікативні навички, напрями їх формування та реалізації.
- Дайте визначення понять фасилітації, медіації, переговорів та їх характеристики.

Запитання для контролю знань:

- Поведінка та комунікація.
- Комунікативні техніки.
- Комунікативні навички, їх формування та реалізація.
- Фасилітація, медіація, переговори.

Рекомендована література: 4, 26, 34, 35, 42, 43.

Практичне заняття 7
Добре врядування. Повноваження МОПУ. Участь в ухваленні рішень органів влади.

План

1. Добре врядування та застосування методів демократії участі.
2. Управління різноманіттям щодо врядування територій та громад.
3. Повноваження МОПУ.
4. Інструменти впливу на процес ухвалення рішень органів влади.

Мета: формування знань про добре врядування та розвиток вмінь залучення громадян в ухваленні рішень органів влади.

Завдання 1.

- Охарактеризуйте поняття добре врядування.
- Визначте напрями управління різноманіттям на рівні врядування територій та громад.

- Проаналізуйте повноваження МОПУ.
- Проаналізуйте механізми участі у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Запитання для контролю знань:

- Застосування методів демократії участі в питаннях управління різноманіттям.
- Ініціативи щодо інтеграції та дотримання прав національних меншин.
- Механізми участі у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Рекомендована література: 1, 4, 9, 14, 16, 28, 31, 41, 43.

Практичне заняття 8
Інструменти мейнстрімінгу різноманіття

План

1. Інструменти мейнстрімінгу різноманіття.
2. Застосування підходів мейнстрімінгу різноманіття.
3. Урахування явища пріоритезації різноманіття в роботі державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування .
4. Застосування індивідуального підходу.
5. Політика мейнстрімінгу різноманіття у діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.

Мета: формування знань про мейнстрімінг різноманіття та розвиток навичок щодо мейнстрімінгу різноманіття..

Завдання 1.

- Охарактеризуйте напрями та інструменти мейнстрімінгу різноманіття
- Визначте шляхи впровадження політики рівності в діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування.
- Проаналізуйте процес цілковитої інклюзії, участь усіх зацікавлених сторін у безпечному, відкритому та різноманітному середовищі.
- Визначте антидискримінаційні заходи в діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування

Запитання для контролю знань:

- Поняття «мейнстрімінг різноманіття»
- Пріоритезація різноманіття.
- Стратегія впровадження політики рівності.

Рекомендована література: 1, 4, 9, 14, 16, 28, 31, 41, 43.

12. Самостійна робота студентів

Тема 1. Управління різноманіттям: різноманіття та ідентичність, соціальна згуртованість.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1.

На основі аналізу сучасних наукових джерел укладіть глосарій основних понять з проблематики теми 1 (10–12 термінів).

Рекомендована література: 4, 5, 6, 9, 11, 16.

Тема 2. Етнічне різноманіття. Етнонаціональна політика.

Завдання для самостійної роботи.

Завдання 1. Питання для самостійного вивчення:

- «корінні народи» країни
- особливості розвитку корінних народів країни
- досвід ЄС в формуванні етнонаціональної політики
- міжнародний досвід формування етнонаціональної політики
- відмінності та особливі напрями етнонаціональної політики різних країн світу

Рекомендована література: 1, 2, 3, 4, 7, 8, 15, 17, 18, 20, 21.

Тема 3. Українське та міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Питання для самостійного вивчення:

- Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті (ВКНМ ОБСЄ, вересень 1999 р.).
- Большанські / Боценські рекомендації щодо національних меншин у міждержавних відносинах (ВКНМ ОБСЄ, червень 2008 р.)
- Люблянські рекомендації щодо інтеграції різноманітних суспільств (ВКНМ ОБСЄ, листопад 2012 р.).
- Грацькі рекомендації щодо доступу до правосуддя та національних меншин (ВКНМ ОБСЄ, листопад 2017 р.).

Рекомендована література: 3, 19, 23, 25, 30, 37-50.

Тема 4. Стереотип. Упередження. Вплив на процеси ухвалення рішень

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Дослідити сучасні напрями нейтралізації стереотипізації в процесах ухвалення рішень за наступними складовими:

- Етнічні стереотипи — оцінювання людини за її очевидною належністю до певного етносу / народу.
- Соціально-статусні стереотипи — оцінювання людини залежно від її соціального та/чи економічного статусу.

- Вербально-поведінкові стереотипи — оцінювання людини за особливостями її мовлення та поведінки (мімікою, жестами тощо)

Рекомендована література: 4, 9, 14, 16.

Тема 5. Дискримінація та толерантність.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Визначити напрями толерантного ставлення як інструменту запобігання дискримінаційним проявам у суспільстві

Завдання 2. З'ясувати роль толерантного ставлення у профілактиці і подолання конфліктів в органах публічної влади.

Рекомендована література: 1, 4, 5, 6, 14, 22, 23, 29.

Тема 6. Ефективна комунікація та управління різноманіттям. Фасилітація, медіація, переговори.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Розглянути форми ефективної комунікації, проаналізувати їх та представити схематично.

2. Розробити алгоритм переговорів в умовах формування системи ефективного управління різноманіттям в процесах розвитку територій.

Рекомендована література: 4, 26, 34, 35, 42, 43.

Тема 7. Добре врядування. Повноваження МОПУ. Участь в ухваленні рішень органів влади.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Побудуйте структуру залучення членів територіальної громади в процес ухвалення рішень органу місцевого самоврядування на прикладі певної територіальної громади. Територіальну громаду оберіть самостійно.

Рекомендована література: 1, 4, 9, 14, 16, 28, 31, 41, 43.

Тема 8. Інструменти мейнстрімінгу різноманіття

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Запропонуйте стратегію впровадження політики рівності певної територіальної громади.

Завдання 2. Визначте напрями урахування явища пріоритезації різноманіття в роботі з різними стейкхолдерами

Завдання 3. Визначте напрями цілковитої інклюзії, що забезпечує участь усіх зацікавлених сторін у безпечному, відкритому та різноманітному середовищі, що відповідає потребам певної громади.

Рекомендована література: 1, 4, 9, 14, 16, 28, 31, 41, 43.

13.Контрольні запитання та завдання

13. 1. Контрольні питання

1. Поняття «управління різноманіттям» в сучасному розвитку суспільних відносин.
2. Основні концептуальні підходи до управління різноманіттям.
3. Різноманіття як процес розвитку суспільства й організацій.
4. Різноманіття як ресурс для розвитку суспільства й організацій.
5. Визначення термінів «ідентичність» і «різноманіття».
6. Визначення терміну «соціальна згуртованість».
7. Види різноманіття та ідентичності.
8. Етнічне різноманіття в сучасних умовах розвитку суспільства.
9. Етнічне різноманіття та історичні аспекти розвитку етнічних відносин.
10. Визначення поняття «корінні народи».
11. Термін «національні меншини» та його визначення.
12. Визначення поняття «українська політична нація».
13. Права меншин.
14. Етнонаціональна політика в сучасних умовах розвитку суспільних відносин.
15. Механізми та напрями етнонаціональної політики.
16. Міжнародний досвід етнонаціональної політики.
17. Права і повноваження національних меншин.
18. Загальні (основні) права національних меншин.
19. Спеціальні (особливі компенсаційні) права національних меншин.
20. Українське законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.
21. Міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.
22. Стереотипи, упереджене ставлення.
23. Причини появи та вплив стереотипів на суспільні відносини.
24. Явище стереотипів у процесах здійснення політики й ухвалення рішень.
25. Відмінність стереотипу від упередженого ставлення.
26. Види стереотипів. Негативні стереотипи.
27. Поняття «дискримінація».
28. Види та форми дискримінації.
29. Толерантність як інструмент запобігання дискримінаційним проявам.
30. Толерантність в діяльності органів публічної влади.
31. Законодавчі аспекти й заходи з протидії дискримінації
32. Шляхи протидії дискримінаційним проявам.
33. Ефективна комунікація та її складові.
34. Ефективна комунікація органів публічної влади.
35. Комунікація в сфері управління різноманіттям.

36. Види комунікації, їх характеристика.
37. Бар'єри в комунікації органів публічної влади.
38. Фасилітація, медіація, переговори.
39. Добре врядування в сучасних умовах розвитку суспільних відносин.
40. Застосування методів демократії участі в питаннях національних меншин.
41. Участь в ухваленні рішень органів влади.
42. Повноваження МОПУ.
43. Інструменти впливу на процес ухвалення рішень органів влади.
44. Поняття «мейнстримінг різноманіття».
45. Інструменти мейнстримінгу різноманіття.
46. Застосування підходів мейнстримінгу різноманіття.
47. Пріоритезація різноманіття.
48. Антидискримінаційні заходи.
49. Напрями цілковитої інклюзії в питаннях розвитку територій.
50. Напрями урахування явища пріоритезації різноманіття територіальних громад.

13.2. Завдання контрольної підсумкової роботи

Підготувати та захистити індивідуальне завдання.

Коментар – у межах даного завдання студент опрацьовує одну із запропонованих нижче тем та чітко окреслює досліджувану проблематику, на вирішення якої будуть спрямовані підготовлені ним рекомендації в рамках реалізації того чи іншого завдання.

Вимоги до захисту індивідуального науково-практичного завдання. Студент подає викладачу електронну версію доповіді за обраною темою та готує по ній презентацію.

Структура індивідуального завдання:

Текст завдання формувати, дотримуючись такої структури:

1. Титульна сторінка.
2. Вступ.
3. Основна частина.
4. Висновки та рекомендації.
5. Список використаних джерел.
6. Додатки.

Вимоги до написання та оформлення індивідуального завдання:

Технічні вимоги. Шрифт текстового редактора – Word Times New Roman чорного кольору. Шрифт друку повинен бути чітким, щільність тексту – однаковою. Кожна сторінка обмежується полями: зліва – 30 мм, справа – 10 мм, зверху – 20 мм, знизу – 20мм; шрифт – 14, інтервал- 1,5. Абзац – 1,25.

Обсяг роботи повинен складати 10-15 стор. тексту.

Робота має бути виконана українською мовою.

Електр. файл необхідно переслати на електронну адресу викладачеві.

Порядок захисту індивідуального завдання:

Презентація індивідуального завдання на семінарському занятті (до 5 хв.) .

Тематика доповідей

1. Управління різноманіттям: нормативно-законодавче підґрунтя.
2. Різноманіття в зарубіжних країнах: стан реформування
3. Управління різноманіттям в країнах ЄС
4. Стан управління різноманіттям в Україні
5. Різноманіття та ідентичність: співвідношення та характеристики
6. Соціальна згуртованість в умовах кризи
7. Соціальна згуртованість: напрями формування в соціумі
8. Управління згуртованістю в зарубіжних країнах
9. Соціальна згуртованість та динаміка розвитку
10. Етнічне різноманіття в сучасних умовах
11. Етнічне різноманіття та вирішення конфліктів.
12. Етнічне різноманіття в країнах ЄС: досвід та реформування
13. Етнічне різноманіття: нормативно-законодавчі основи
14. Етнічне різноманіття: перспективи розвитку в Україні
15. Етнонаціональна політика в Україні.
16. Українське законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.
17. Міжнародне законодавства щодо прав і повноважень національних меншин.
18. Стереотипи в суспільному житті.
19. Стереотип: практика подолання та перспективи розвитку.
20. Упередження як фактор суспільної думки.

14. Терміни

1. Різноманіття.
2. Управління різноманіття.
3. Ідентичність.
4. Соціальна згуртованість.
5. Етнічне різноманіття
6. Корінні народи.
7. Національні меншини.
8. Українська політична нація.
9. Права меншин.
10. Етнонаціональна політика.
11. Права національних меншин.

12. Повноваження національних меншин.
13. Загальні (основні) права національних меншин.
14. Спеціальні (особливі компенсаційні) права національних меншин.
15. Стереотип.
16. Упередження.
17. Упереджене ставлення.
18. Причини появи стереотипів.
19. Явище стереотипів.
20. Стереотипізація.
21. Види стереотипів.
22. Негативні стереотипи.
23. Поняття «дискримінація».
24. Види та форми дискримінації.
25. Толерантність.
26. Заходи з протидії дискримінації.
27. Шляхи протидії дискримінаційним проявам.
28. Ефективна комунікація.
29. Комунікація в сфері управління різноманіттям.
30. Види комунікації.
31. Бар'єри в комунікації.
32. Фасилітація.
33. Медіація.
34. Переговори.
35. Добре врядування.
36. Демократія участі.
37. Участь в ухваленні рішень.
38. Повноваження МОПУ.
39. Інструменти впливу на процес ухвалення рішень органів влади.
40. Поняття «мейнстрімінг різноманіття».
41. Інструменти мейнстрімінгу різноманіття.
42. Пріоритезація різноманіття.
43. Антидискримінаційні заходи.
44. Цілковита інклюзія.
45. Пріоритезація різноманіття територіальних громад.

15. Рекомендовані джерела:

а) основна література:

1. Вахудова А. М. Нерозділена Європа: демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму / пер. з англ. Т. Цимбал. Київ : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2009.
2. Герасимчук С. Румунія: еволюція етнополітики та правові рамки. Етнополітика румунії, словащини, швеції та хорватії: аналіз

- законодавства та практики. 2021. С. 5–12. URL: http://prismua.org/wp-content/uploads/2022/01/Ethno_.pdf.
3. Етнополітика Румунії, Словаччини, Швеції та Хорватії: аналіз законодавства та практики. 2021. С. 13–34. URL: http://prismua.org/wp-content/uploads/2022/01/Ethno_.pdf.
 4. Тищенко Ю., Івасів О., Дубина С. Управління різноманіттям: робочий зошит / за заг. ред. Ю. Тищенко. Київ, 2021. 80 с.
 5. Marko J. The Law and Politics of Diversity Management: A Neoinstitutional Approach. *European Yearbook of Minority Issues Online*. 2009. Т. 6, № 1. С. 249–279. URL: <https://doi.org/10.1163/22116117-90001611>
 6. Parshotam Dass, & Parker, B. (1999). Strategies for Managing Human Resource Diversity: From Res-istance to Learning. *The Academy of Management Executive* (1993-2005), 13(2), 68-80. Retrieved from URL: www.jstor.org/stable/4165541
 7. Sasse G. Tracing the construction and effects of EU conditionality. *Minority rights in central and eastern europe* / ред. В. Rechel. Abingdon, 2009. С. 17–32.
 8. Schimmelfennig F. International Socialization in the New Europe:: Rational Action in an Institutional Environment. *European Journal of International Relations*. 2000. № 6. С. 109–139.

б) додаткова література

9. Кернова М. Менеджмент різноманіттям як стратегія управління людськими ресурсами. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. Вип. 2. С. 186-191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2021_2_31
10. Шіммельфенніг Ф., Енгерт С., Кнобель Х. Вплив політичної обумовленості ЄС. *Європеїзація країн Центрально-Східної Європи* / ред.: Ф. Шіммельфенніг, У. Зедельмаєр. Київ, 2010. С. 37–61.
11. Accession criteria (Copenhagen criteria) : від 07.06.1993 р. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/accession-criteria-copenhagen-criteria.html>.
12. Borrell J. EU Ambassadors Annual Conference 2022: Opening speech by High Representative Josep Borrell. *European Union External Action*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-ambassadors-annual-conference-2022-opening-speech-high-representative-josep-borrell_en.
13. Börzel T. A., Risse T. Conceptualizing the Domestic Impact of Europe. *The Politics of Europeanization*. New York, 2003. С. 53–82.
14. Börzel T. A., Risse T. When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration Online Papers*. 2000. Т. 4.
15. Brubaker R. *Nationalism reframed nationhood and the national question in the new europe*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996.
16. Checkel J. T. Why comply? Social learning and european identity change. *International organization*. 2001. Т. 55, № 3.

17. Consolidated Version of the Treaty on European Union : Treaty від 07.02.1992 р. № С 326/15 : станом на 26 жовт. 2012 р. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF.
18. Hitchins K. A concise history of Romania. Cambridge : Cambridge University Press, 2014.
19. Hix S., Goetz K. H. Introduction: European Integration and National Political Systems. Europeanised Politics? European Integration and National Political Systems / ред.: S. Hix, K. H. Hix. London, 2000. С. 1–26.
20. Kelley J. Ethnic politics in Europe. the power of norms and incentives. Princeton : Princeton University Press, 2004. Legea administrației publice locale : Legea від 23.04.2001 р. № LEGE nr.215. URL: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm?act_text?idt=27123.
21. Van Houten P. The role of a minority's reference state in ethnic relations. European Journal of Sociology. 1998. Т. 39, № 1. С. 110–146.
22. Waterbury M. A. Bridging the divide: Towards a comparative framework for understanding kin state and migrant-sending state diaspora politics. Diaspora and transnationalism: concepts, theories and methods / R. Bauböck, T. Faist. Amsterdam, 2010. С. 131–148.
23. Weller M., Wolff S. Autonomy, self governance and conflict resolution innovative approaches to institutional design in divided societies. Abingdon : Routledge, 2005.

в) законодавчі та нормативні акти

24. Конституція України // Відом. Верховної Ради України. 1996. № 30, ст. 141. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
25. Про внесення змін до Закону України “Про національні меншини (спільноти) України” щодо деяких питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України: Закон України URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42516>
26. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572. Редакція від 03.09.2024, підстава - 3257-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
27. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
28. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 5 лют. 2015 р. № 156-VIII. Редакція від 01.01.2025, підстава - 4059-IX URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
29. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України 06.09.2012 № 5207 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

30. Про корінні народи України: Закон України. Редакція від 31.03.2023, підстава - 2849-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20#Text>
31. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 25 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
32. Про національні меншини(спільноти) України: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2827-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text>
33. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-7Ш. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
34. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
35. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
36. Указ Президента України № 117/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1172021-37533>
37. Большанські / Боценські рекомендації щодо національних меншин у міждержавних відносинах (ОБСЄ ВКНМ, червень 2008 р.) URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/6/396662.pdf>
38. Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту (ОБСЄ ВКНМ, жовтень 1996 р.) URL: <https://www.osce.org/hcnm> у розділі Key Resources
39. Грацькі рекомендації щодо доступу до правосуддя національних меншин (ОБСЄ ВКНМ, листопад 2017 р.) URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/0/396683.pdf>
40. Загальна декларація прав людини, ухвалена і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
41. Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті (ОБСЄ ВКНМ, вересень 1999 р.) URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/5/30340.pdf>
42. Люблянські рекомендації щодо інтеграції різноманітних суспільств (ОБСЄ ВКНМ, листопад 2012 р.) URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/e/396689.pdf>
43. Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень, Рада Європи (Прийнято Комітетом міністрів 27 вересня 2017 року на 1295-му засіданні заступників міністрів). URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135>
44. Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин (ОБСЄ ВКНМ, лютий 1998 р.) URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/4/67545.pdf>

45. Рамкова конвенція про захист національних меншин, підписана державами — членами Ради Європи 1 лютого 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055
46. Council Directive 2000/43/EC of 29 June 2000 implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin : Directive of European Council від 29.06.2000 р. № 2000/43/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32000L0043>.
47. Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation : Directive of European Council від 27.11.2000 р. № 2000/78/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32000L0078>.
48. Danspeckgruber W. Self-Determination and regionalization in contemporary europe. The Self-Determination of Peoples. Boulder, 2002. С. 165–200.
49. European Commission. Opinion on Ukraine’s application for membership of the European Union. European Commission. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/opinion-ukraines-application-membership-european-union_en
50. European Parliament. Romania and the enlargement of the European Union. European Parliament. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement/briefings/3a2_en.htm .
51. Investing in cultural diversity and intercultural dialogue: UNESCO world report; executive summary. Document code: CLT.2009/WS/9. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000184755>
52. The Charter of Fundamental Rights of the European Union : Charter від 18.12.2000 р. № 2000/C 364/01. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.
53. White Paper on Intercultural Dialogue “Living Together As Equals in Dignity”. (2008). URL: [https:// www.coe.int/t/dg4/intercultural](https://www.coe.int/t/dg4/intercultural)

г) електронні ресурси

54. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua.
55. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: www.kmu.gov.ua.
56. Офіційний сайт Євростату. URL: ec.europa.eu/eurostat.
57. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Офіційний веб-портал. URL: <https://mindev.gov.ua>
58. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/>
59. Кримська платформа. URL: <https://crimea-platform.org/>

Навчальне видання

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
УПРАВЛІННЯ РІЗНОМАНІТТЯМ У ПРОЦЕСАХ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

для здобувачів спеціальності
D4 «Публічне управління та адміністрування»
галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право»
Ступінь вищої освіти «Магістр»
Освітньо-наукова програма
«Постконфліктне врядування»
(денна форма)

Укладачі: В.С. Колтун, В.В. Юзефович